

Az autópályák finanszírozási módszereinek gazdaságossági értékelő összehasonlítása

FLEISCHER TAMÁS

BEVEZETÉS

Az eddigiekben — a gyorsforgalmi úthálózattal kapcsolatos igények ismeretében — adótnak vetjük azt a gazdaságpolitikai döntést, hogy autópályák építésére szükség van [3]. A szállítási feladatok növekedése, a motorizációs fejlődés, és így az úthálózattal szemben jelentkező mennyiségi és minőségi igények növekedése olyan mértékű, hogy az építkezések finanszírozására kiegészítő jövedelemforrások bevonására van szükség. A számításba vehető finanszírozási források közül azokkal foglalkozunk, amelyek a fogyasztási jellegű utazások alapján az úthasználó egyéneket vonják be a teherviselésbe.

Megvizsgáltuk és elemeztük a díjszedés műszaki követelményeit, a követhető eljárásokat, és foglalkoztunk a díjbeszedésnek a forgalomra gyakorolt hatásával [4]. Az egyéni megtakarításokat és előnytényezőket a tarifával szembeállító keresleti modellben lehetővé vált a vállalati szintű autópálya-üzemeltetésben elérhető bevételek becslése. Ezzel szembe tudjuk állítani a különböző megoldású díjbeszedő rendszerek esetén az autópályák beruházási és üzemeltetési költségét. Így lehetővé tettük a mikroökonómiai hatékonysági vizsgálat végrehajtását.

1. GAZDASÁGOSSÁGI SZÁMÍTÁSI MODELL A VÁLTOZATOK ÖSSZEHA-SONLÍTÁSÁHOZ

E pontban csak utalunk a hatékonysági számítási módszereknek a BME Építőipari és Közlekedés Gazdasági Tanszék által publikált kimerítő ismertetésére [9], a közúthálózatok gazdaságossági értékelésében korábban használatos módszerre [2], kritikájára [9] és nemzetközi példáira [8].

Célunk egyelőre mikroökonómiai gazdaságossági számítás; korábban körülhatárolt bevétel és ráfordítás értéknek (Ft) összehasonlítása különböző finanszírozási változások esetén.

Az összehasonlítás céljára *nem tartjuk megfelelőnek* a bevétel és a ráfordítások különbségének kimutatását, hanem *a kettő arányát* kívánjuk mutatónak használni.

A továbbiakban: nem a *díjbeszedőkapuk* ráfordításaihoz kívánjuk a bevételeket hasonlítani, és nem is az autópálya többletszolgáltatásainak az árához [10], hanem az autópálya-építés (és üzemeltetés) *összes* költségéhez viszonyítjuk az eredményt.

1.1 Ráfordítások

Az autópálya-építések költségeinek becslésére az elmúlt években igen sok számítás készült. (Általában a költségek alakulására hatással volt a becslés időpontja, és a számításba vett tételek közötti eltérés — *1. táblázat.*)

1. táblázat

Korábbi építési- és üzemeltetési költségbe- cslések

	Közl- tansz. 1971	KÖTU- KI (becslés) 1973	UTI- BER 1974	KÖTU- KI-Kül- kerbank 1974	Francia adat 1971
4 nyomú út	16				
Autópálya	34	40	46		
Díjkapus autópálya millió Ft/km	37,2	42,1 45,4		51,6	24
Évi útfenn- tartás Ft/km	240 000				
Díjkapu évi üze- meltés Ft/km	140 000	1—2 mil- lió (A fran- cia ada- tok alap- ján)		400 000	250 m autópá- lya ára (zárt) csomó- pont- ként 1 millió

Ezek alapján tételes számítások nélkül a *2. táblázat* szerinti értékeket állapíthatjuk meg nagyságrendi becslés céljaira.

2. táblázat

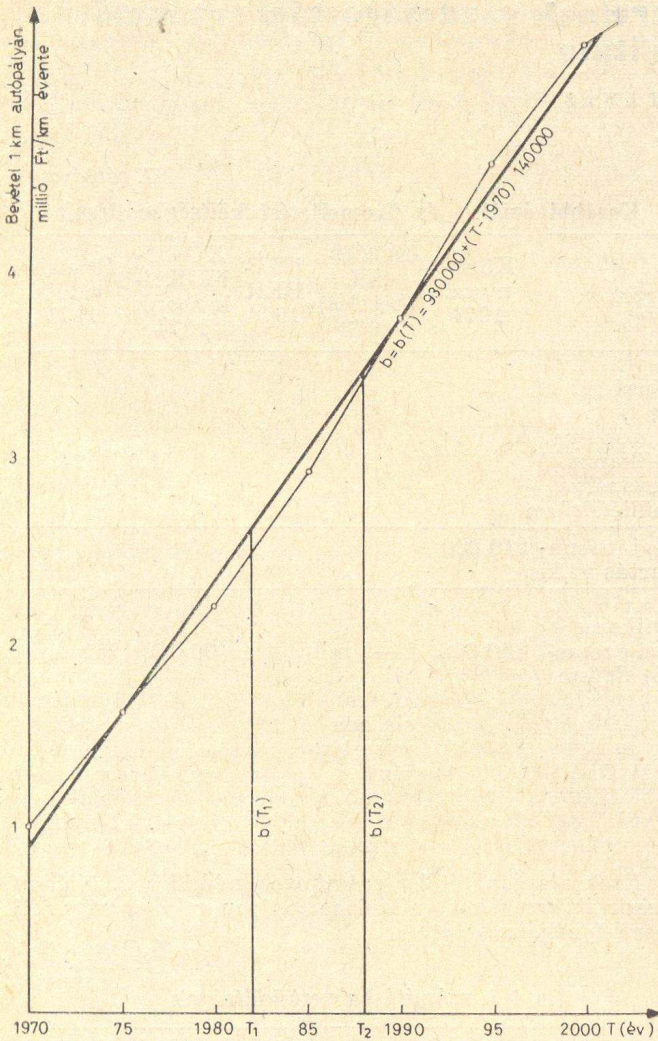
A számításba vett költségek

	Alap és többsz. költségek Ft/km (%)	Változatok összes költsége millió Ft/km
1 km autópálya építési költsége	50 000 000	50
Díjkapu beruházási többlet-költsége:		
zárt rendszer	+10%	55
nyílt rendszer	+20%	60
automata járműazonosítás	+6%	53
átalánydíjas zárt rendszer	+6%	53
1 km autópálya évi fenntartási, üzemeltetési költsége	300 000	0,3
1 km útdíjas autópálya évi üzemeltetési költségtöbblete:		
zárt rendszer	+700 000	1,0
nyílt rendszer	+700 000	1,0
automata járműazonosítás	+200 000	0,5
átalánydíjas zárt rendszer	+200 000	0,5

1.2 Bevételek

A várható bevételek mértékére még nagyobb változatosságban születtek becslések. E becslések eltéréseit magyarázzák:

- a számításba vett díjbeszedési rendszerek különbségei;
- a számításba vett díjszintek különbsége;
- a számításba vett forgalom nagyságának eltérései;
- az adott időpontra meglévőnek feltételezett autópályahálózat eltérései;

1. ábra. Egy km autópálya évi „hozama”

— a bevételek átértékelése, illetve enélkül való számítása.

Az említett kérdések összehangolása egy konkrét útszakasz időben ütemezett építése, illetve a rá vonatkozó konkrét forgalomelőrebecslési adatok birtokában megoldható, azonban a finanszírozás rendszerét és az esetleges díjszintet tekintve, egy-egy döntésre van szükség. Így a számítás időpontjában elfogadott teljes gyorsforgalmi hálózati koncepció és ütemezés együttes figyelembevételére és az ennek alapján való döntésre van szükség.

Tekintettel arra, hogy a korábban ismertetett [4] modell egyes alapösszefüggések függvényének pontosítását igényli, a jelenlegi számításokat *nagyságrendi becslésre* kívánjuk használni, és tisztázzuk a *számítási módszer* lépéseit. A teljes értékű összehasonlítást az adatok pontosítása után tartjuk véghezvihetőnek.

A bevételek számításához szükségünk van az üzemelés éveiben

- a) a motorizáció és
- b) a forgalmi igények előrebecslésére.

A korábban bemutatott módszerrel következtetni tudunk

- c) az optimális tarifa mértékére,
- d) a felvett finanszírozási módszer ismeretében az autópályán maradó forgalom mennyiségére.

Ezekből az adatokból az évenkénti bevételek kiszámíthatók.

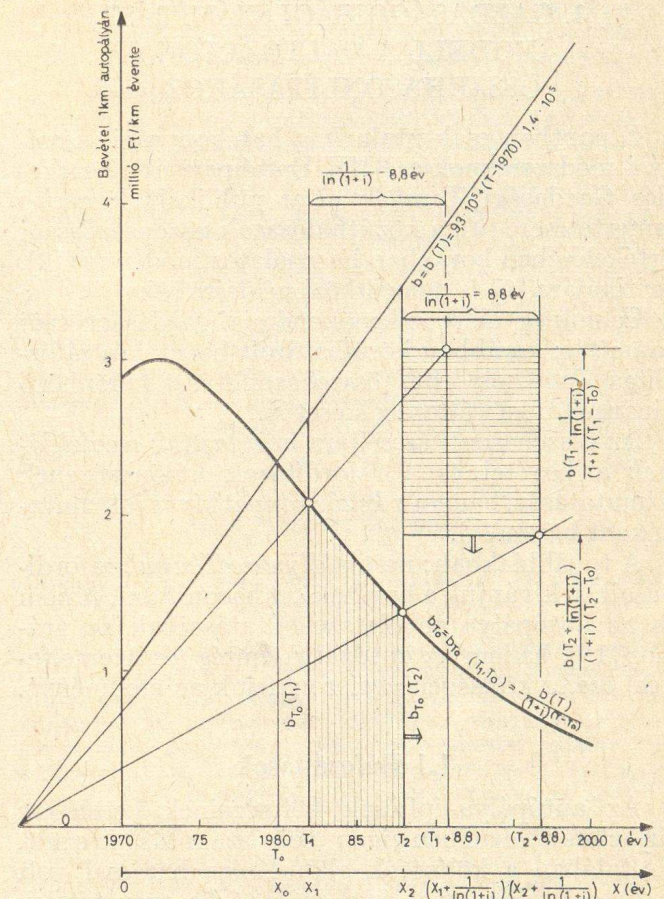
1.3 A bevételek és ráfordítások időbeli átértékelése

A különböző változatok évenkénti költségeinek és bevételeinek összehasonlítását akkor tudjuk elvégezni, ha a költségek és a bevételek jelentkezésének időpontját is figyelembe vesszük. Erre elfogadott megoldás a pénzürtékek azonos időpontra való átértékelése, a kamatos kamatszámítás segítségével.

Ez az eljárás kifejezi, hogy az idővel növekvő mértékben rendelkezésre álló pénzügyi erőforrásokon belül egy adott összeg jelentősége időben csökkenő: a ma *beruházott* összeg kigazdálkodása nehezebb, mint azonos összeg holnap; viszont a ma jelentkező *eredmény* fontossága hasonló okokból nagyobb, mint a holnap jelentkező azonos értéké.

Az 1965-ben kidolgozott hazai módszer alkalmazza ezt az elvet, és segítségével lineáris bevétel-növekedés esetére egyszerűsíthető megoldási képletet vezet le [1] [2].

A számítógépes úttervezés korában — és általában a számítástechnika mai fejlettsége mellett — a számítás egyszerűsítésének kisebb jelentősége van; viszont felmerül a lineáristól eltérő, tetszőleges költség- és bevétel-függvények általános átértékelési eljárásának megoldási igénye.

2. ábra. Egy km autópálya T₀ évre diszkontált évenkénti „hozama”

A következőkben egy ilyen általánosan alkalmazható megoldási eljárást mutatunk be, folytonosnak tekinthető költség-, illetve bevételfüggvény esetére.

A számítások levezetéséhez példaként a korábban [4] függelékben bemutatott *adóptlékoló rendszer* figyelembevételével, az 1 km elkészült autópályán várható bevételeket használjuk fel. Az általános tárgyalásmódot nem érinti, hogy a várható bevételre vonatkozó görbét a számítógép nélküli megoldás egyszerűsítése érdekében 2000-ig egyenessel kiegyenlítettük (1. ábra).

A bevezetésben alkalmazott „bevételi függvény”

$$b = b(T)$$

általánosabb, mint az autópályadíjszedés esete; így a modell *mindenféle* időben változó bevétel és kiadás számításbavétele esetén érvényes: az egy autópálya km-re történő fajlagosításának sincs e tekintetben jelentősége.

Példánkban (1. ábra)

$$b = 9,3 \cdot 10^5 + (T - 1970) 1,4 \cdot 10^5 \quad (1)$$

1.31 A bevételek átértékelése egy időpontra és összegezésük

A bevétel folyamatos számításbavételekor — mint említettük — csak a bevételek diszkontálásával — egy időpontra történő átértékelésével — biztosítható reális összehasonlítás.

Ha a bevételeket a különböző időpontokban jelentkező összegek reális összehasonlíthatósága kedvéért valamely T_0 időpontra diszkontálva számoljuk, akkor már nem az 1. ábra szerinti lineáris függvény, hanem a 2. ábrán bemutatott függvény szerinti évi bevételekkel kell számolnunk. Ezt a függvényt úgy állítottuk elő, hogy T_0 időpont után a bevételfüggvény $b(T)$ minden egyes ordinátáját elosztottuk a $t(T)$ időfüggvény aktuális értékével.

A $t(T)$ időfüggvény az említetteknek megfelelően

$$t = t(T, T_0) = (1+i)^{(T-T_0)}, \quad (2)$$

ahol i a népgazdasági hatékonysági mértékű állított eszközkötési ráta;

T_0 a jövedelem átértékelésének időpontja;

T független változó évszám, amikor az időfüggvény értékét keressük.

Ennek megfelelően a 2. ábrán bemutatott függvény általános képlete

$$b_{T_0} = b(T) \frac{1}{t(T, T_0)}, \quad (3)$$

azaz $b(T)$ értékét (1)-ből; $t(T, T_0)$ értékét (2)-ből behelyettesítve:

$$b_{T_0} = b_{T_0}(T, T_0, i) = [9,3 \cdot 10^5 + (T - 1980) 1,4 \cdot 10^5] \frac{1}{(1+i)^{(T-T_0)}}.$$

A 2. ábrán $T_0 = 1980$ behelyettesítéssel, $i = 0,12$ eszközkötés figyelembevételével ábrázoltuk a függvényt.

E függvénynek tehát minden ordinátája megmutatja, hogy valamely T évben jelentkező bevétel T_0 évre átértékelve mennyit ér.

Ha a T_1 és T_2 évek között befolyó összes bevételeket kell meghatározni T_0 évre átértékelve, akkor a függvény T_1 és T_2 pontban vett, $b_{T_0}(T_1)$ és $b_{T_0}(T_2)$ ordinátái közötti határozott integrál kiszámítására van szükség (a 2. ábrán függőleges vonalkázással jelölve):

$$W_{T_0} = \int_{T_1}^{T_2} b(T) \frac{1}{t(T, T_0)} dT;$$

esetünkben

$$W_{T_0} = \int_{T_1}^{T_2} [9,3 \cdot 10^5 + (T - 1970) 1,4 \cdot 10^5] \times \frac{1}{(1+i)^{(T-T_0)}} dT. \quad (4)$$

Lineáris bevételi függvény esetén (4) egzakt módon megoldható. A grafikusan követhető egyszerűsítő lépések ugyan csupán lineáris bevételi függvény esetén alkalmazhatók, de a függvényintegrálás alapján az általános tárgyalásmód lehetővé teszi a tetszőleges bevételi függvény esetén a grafikus integrálás, illetve az ennek megfelelő számítógépi eljárás segítségével az átértékelés és összegezés pontos megoldását.

1.4 A gazdaságossági számítás modellje

Adott tehát $V = 1, 2, \dots, n$ összehasonlítható finanszírozási változat esetén az

$$r_v = r_v(T)$$

ráfordításfüggvény,

ahol r_v a v -ik változat évenkénti összes ráfordítása az idő függvényében, és

$$b_v = b_v(T)$$

a bevételfüggvény,

ahol b_v a v -ik változathoz származó évenkénti bevételeink értéke, az idő függvényében. Valamint ismert a

$$t = t(T_0, T) = (1+i)^{(T-T_0)}$$

időfüggvény az előző pont szerinti értelmezésben, ahol tehát

T_0 az általunk választott közösátértékelési időpont.

A gazdasági hatékonysági összehasonlítás mutatójaként a bevételek és a ráfordítások (átértékelt) összegezett értékeinek a hányadosát tekintjük, tehát

$$H_v = \frac{\int_{T_1}^{T_2} b_v(T) \frac{1}{t(T, T_0)} dT}{\int_{T_1}^{T_2} r_v(T) \frac{1}{t(T, T_0)} dT},$$

ahol a számláló a v -ik változat T_0 időpontra átér-

tékelt éves *bevételeinek* összege T_1 és T_2 időpontok között, a nevező a v -ik változat T_0 időpontra átértékelt éves *ráfordításainak* az összege T_1 és T_2 időpontok között; és azt a változatot keressük, ahol a tört értéke

$$H_v = \max !,$$

vagyis ahol a T_0 időpontra átértékelt bevételek és ráfordítások hányadosa a legnagyobb lesz.

2. ÖSSZEHAJONLÍTÁS A KÜLÖNBÖZŐ FINANSZÍROZÁSI MÓDSZEREK KÖZÖTT

2.1 Az összehasonlító számítás végrehajtása

E pontban az eddig bemutatott módszerek alkalmazásával összehasonlító számítást mutatunk be.

A számításban 1 km 1980-ban kiépülő autópályára vonatkozóan hasonlítjuk össze a különböző díjbeszedési lehetőségeket. Tekintve, hogy a számításokat kézi úton hajtjuk végre, a már bemutatott egyszerűsítő lépéseket alkalmaztuk. Minden költséget az *átadás* évére értékeltünk ki.

Az egy km autópálya építését úgy tekintjük, hogy teljes egészében az átadás évében zajlott le, itt tehát nem alkalmaztunk átértékelést. A szám-
szerű adatokat a 2. táblázatból vesszük.

A fenntartási költségeket időben állandónak tekintettük, így átértékelésükhöz egyszerűsített képletet alkalmaztuk. Ugyancsak egyszerűsítés, hogy mind a pálya, mind pedig a berendezések esetében, egységesen 20 évi élettartamot vettünk figyelembe. Ez a számítás a berendezések várható élettartamát a valóságosnál hosszabbra becsüli, viszont az elkövetett hibát többé-kevésbé kompenzálja, hogy a berendezések üzemeltetését francia forrás alapján az 1.1 pontban közölt viszonylag magas értékkel vettük figyelembe.

A bevételekre vonatkozóan az 1.2 pontban felsorolt összetevőket a következőképpen vettük fel.

A motorizáció előrebecslésekor a korábban [4] Függelékben hivatkozott adatokat használtuk (ez csupán az adópótlékos rendszerben volt szükséges).

Az autópálya forgalmának előrebecslésekor az M1 autópályára vonatkozó alapadatokból [4] indultunk ki, azzal az eltéréssel, hogy 1980-ban 50 km, 1990-től kezdve viszont 200 km autópályát tekintettünk forgalomban lévőnek.

Egyik összehasonlítandó változatnál sem vettük figyelembe az áremelkedés hatását (a magasabb üzemeltetési költségek következtében a megtakarítással járó autópályaelőnyök nőnek, így az optimális tarifa is magasabb azonos forgalomelaterelő hatás mellett). Csak részben kompenzálhatja ezt a tény, hogy a bevételi függvény lineárizálásánál az 1980–1990. évek fajlagos bevételi értékeit extrapoláltuk, és ezáltal a későbbi értékek az egyszerűsített számításba átlagosan kb. 20%-kal megnövelve kerültek be.

Az „optimális” átalánydíjas tarifa (maximális bevétel esetén) az utazásoknak kb. 40%-át lete-

3. táblázat
Ráfordítások
(millió Ft/km · év)

Díj- rend- szere	Beruh./km	Fenntart + +ü. Ft/év · km	Fenntart + +ü. átért.	Σ átért.
D.N	50	0,3	2,4	52,4
ADÓ	50	0,3	2,4	52,4
ZÁR	55	1,0	8,0	63,0
NYL	60	1,0	8,0	68,0
AUT	53	0,5	4,0	57,0
ÁTL	53	0,5	4,0	57,0

4. táblázat
Az autópálya forgalma
(ÁNF Ejm/d)

	1980	1990	2000	2010
D.N	11 700	20 400	27 700	30 100
ADÓ	11 700	20 400	27 700	30 100
ZÁR	7 000	14 900	20 000	22 100
NYL	7 000	14 900	20 000	22 100
AUT	7 000	14 900	20 000	22 100
ÁLT	4 000	8 400	11 200	12 400

5. táblázat
Bevételek
(millió Ft/km · év)

	1980	1990	2000	2010
D.N	—	—	—	—
ADÓ	2,29	3,73	5,20	—
ZÁR	0,76	1,62	2,20	2,40
NYL	0,76	1,62	2,20	2,40
AUT	0,76	1,62	2,20	2,40
ÁLT	0,43	0,90	1,23	1,34

6. táblázat
Az átadás évére átértékelt bevételek
(millió Ft/km)

	1980
D.N	—
ADÓ	26,28
ZÁR	10,89
NYL	10,89
AUT	10,89
ÁLT	6,10

7. táblázat

Összehasonlítás az átértékelt bevételek és ráfordítások között

	Ráfordítás, R_0		1 km D.N órából építthe- tő	Bevé- tel, B_0	B_0/R_0	Forgalom megoszlás		Vegyes út ka- pacitása kimerül
	millió Ft/km	%				Autó- pályán	Vegyes forg. úton	
D.N	52,4	100	1000	—	0	70 %	30 %	~ 1995
ADÓ	52,4	100	1000	26,28	0,50	70 %	30 %	~ 1995
ZÁR	63,0	120,2	832	10,89	0,17	55 %	45 %	~ 1987
NYL	68,0	129,8	770	10,89	0,16	55 %	45 %	~ 1987
AUT	57,0	108,8	919	10,89	0,19	55 %	45 %	~ 1987
ÁTL	57,0	108,8	919	6,10	0,11	40 %	60 %	~ 1982

reli az autópályáról, és az úthosszarányos bevételnek csak 56%-át adja bevételként. Ezzel a variánssal számoltunk. Megjegyezzük, feltételként szabható, hogy (például) az elterelt forgalom a választott átalánydíj esetén se lépje túl az (úthosszal arányos térítésnél kialakuló) 25%-ot; ebben az esetben az átalánydíj összegét 35 Ft-ról 15 Ft-ra kell csökkenteni: így viszont a bevétel (a nagyobb forgalom ellenére) az úthosszal arányos bevétel 38%-ára csökken le.

Fentiek előrebocsátásával az átértékelés végrehajtását a 3—7. táblázatban mutatjuk be.

Jelölések:

D.N	Díjszedés nélküli eset;
ADÓ	Adóptlékoló rendszer ([4] Füg.);
ZÁR	Zárt, hagyományos rendszer;
NYL	Nyílt hagyományos rendszer;
AUT	Automata járműazonosítás;
ÁTL	Átalánydíjas zárt rendszer.

A táblázatokban a ráfordításokat (3. tábl.) majd a forgalom alakulása alapján (4. tábl.) a bevételeket (5. és 6. tábl.) egyaránt az átadás évének felvett 1980-ra értékeltük át. A 7. táblázat összefoglalóan mutatja be a különböző díjbeszedő rendszerek esetén kapott átértékelt bevételek és ráfordítások arányát.

Látható, hogy a különböző hagyományos rendszerek esetén ez az arány 0,20 alatt marad, az adóptlékolás esetében viszont 0,50; tehát ez utóbbi pénzügyi hatékonysága nagyobb; több mint kétszerese a hagyományos rendszerekének. Ehhez párosul a forgalomleboncolásban észlelhető előny: az összes forgalomnak jelentősen nagyobb (40—55% helyett 70%) aránya közlekedik a korszerű autópályán, ezzel tehermentesül a régi vegyesforgalmú út; következésképpen az út kapacitásbővítési igénye is 8—10 évvel később jelentkezik.

2.2 Az eredmények értékelése, összefoglalása

Mindenekelőtt utalni kell arra a korábbi megállapításra, hogy a reális összehasonlítás a teljes hálózaton hajtható végre; valamennyi ütemezett szakaszra vonatkozóan folyamatosan figyelembe véve a forgalombahelyezés időpontját, és valamennyi Ft értéket *egyetlen közös* időpontra értékelve át.

Magyarázatra szorul az adóptlékkel való autópálya-díjszedés többihez képest kiugróan magas hatékonysági viszonyzáma.

Ez az értékarány annak tulajdonítható, hogy amíg a többi díjbeszedési eljárás a társadalom — ezen belül az autóval rendelkezők közül — csak az autópályát használók rétegére támaszkodhat, addig az adóptlékoló rendszer a gépkocsival rendelkezők összességét vonja be a teherviselésbe. Ez a különbség a későbbiekben csökken; ugyanis az autópályák kiépülésével a gépkocsiasználók és az autópálya-használók köre fokozatosan azonossá válik. Tehát értékelésképpen azt mondhatjuk, hogy az adóptlékolás alapján folytatott költségáthárítás — éppen a kezdeti időszakokban — igen előnyös: ekkor ugyanis különö-

sen nagy jelentősége van annak, hogy *nem igényel többletráfordítást*, valamint hogy a kis autópályahálózat igénybevételi lehetősége alapján kiszámított, nem jelentős (évi 100—300 Ft) adóptlékot a *gépkocsival rendelkezők összességére* terjeszti ki.

Megjegyzendő, hogy mindezek ellenére a 12%-os kamatláb (eszközlekötés) figyelembevételével átértékelt bevételek alapján az 1980-ban épített autópályán a díjbeszedő rendszer még nem térül meg a vállalati rendszerben. Másutt kiszámítottuk, hogy csak az 1992 után átadott autópályaszakaszok képesek *bevétel formájában* a hatékonysági normát teljesíteni [7].

Jelen vizsgálatnak azonban elsősorban a *hatékonysági arányok* megállapítása képezte a célját; hiszen nem költségvetésből önállósuló vállalati gazdálkodású autópálya-üzemeltetést kívántunk elérni, hanem az autópálya-építések finanszírozásába bevonható kiegészítő forrásokat kívántunk e vállalati rendszerben minősíteni.

Az eredménytáblázatban kimutattuk a különböző díjbeszedő rendszerek forgalomelterelő hatását is. Éppen ezzel kapcsolatban válik nyilvánvalóvá, hogy az autópálya-hálózat elkülönített pénzügyi kezelésének milyen korlátai vannak: a vállalati hatékonyság biztosítása ugyanis csupán rész-szempontra lehet egy átfogó társadalmi hatékonysági vizsgálatban. Az elterelt forgalom kérdése — amely egyrészt rosszabb körülmények közé kerül, másrészt kihasználatlanul hagy egy meglévő, nagy értékű autópálya-kapacitást — társadalmi szinten értékelendő. Jelenleg csupán utalni kívánunk arra, hogy az ismertetett mikroökonomiai hatékonysági modell segítségével e társadalmi szintű vizsgálat is fontos adatokhoz jut; illetve a társadalmi igények miatt bekövetkező eltérő megoldások visszagyűrűző hatásai is figyelemmel kísérhetők.

3. JAVASLATOK

Vizsgálati modellünk alapján közvetlenül azokat az eredményeket tartjuk felhasználhatóknak, amelyek nagyságrendi arányokat tükröznek. Így felhívjuk a figyelmet az alábbi eredményekre.

— Az átalánydíjas helyi díjbeszedő-rendszer a várható rendkívül nagyarányú forgalomelterelő hatása miatt (kb. az utasforgalom 40%-a) nem alkalmas bevezetésre. Ez a rendszer az elérhető bevétel tekintetében is a legkedvezőtlenebb.

— Az úthasználathoz kötött díjbeszedés általában az autópálya-forgalom mintegy 25%-át eltereli az autópályáról. Ez a tény a beavatkozás nélküli esethez képest mintegy 10 évvel előre hozza a párhuzamos, vegyesforgalmú út kapacitásának kimerülését.

— Az adóptlékolással való díjbeszedés a hagyományos díjbeszedő rendszerek valamennyi forgalmi és ráfordítási hátrányát kiküszöböli, és a gépkocsival rendelkezőket a teherviselésbe egységesen bevonva, különösen az autópálya-hálózat kiépítésének kezdeti szakaszában előnyös. 1980-ban a hagyományos, úthoz kötött rendszerekhez képest háromszoros hatékonyságot mutatott az adóptlékolással való díjbeszedési rendszer. Ez az arány

a tarifa felvételétől függ; ezért megemlíjtük, hogy az évi adópótlék az elkészült szakaszokon való háromszori végighaladás árában volt megállapítva (1 Ft/km).

Azokban a kérdésekben, ahol az adatok és összefüggések pontosítása változtatható az arányokon, a következtetések alábbi figyelembevételét javasoljuk.

— Az optimális tarifa értékének számszerű meghatározásához az autópálya előnyeinek függvényét, illetve az egyes útvonalak egyedi utazási-hosszúság megoszlásait pontosabb összefüggés formájában kell figyelembe venni. A bemutatott modellel ennek alapján (valamint az üzemanyag árszínvonalának figyelembevételével) esetleg más optimum adódhat.

— A díjbeszedő rendszereken belül a ráfordítás költségek meghatározása becslés alapján történt. Ha a sorrend nem is, de az értékek kismértékben változhatnak.

Végül pedig néhány módszerbeli kérdésre kívánjuk felhívni a figyelmet.

— Számításainkat megelőző gazdaságpolitikai döntésként kezeltük azt a tényt, hogy a társadalom igényeinek kielégítése céljából szükség van gyorsforgalmi közúti hálózat építésére.

— Összehasonlító számításainkban mikroökonomiai rendszernek tekintettük az autópálya építését és üzemeltetését, ahol az eredményességet első közelítésben a bevétel és a ráfordítás aránya méri.

— A rendszert körülvevő mikroökonomiai, illetve társadalmi szintű értékelésre vonatkozóan csak a részrendszer és a rendszer kapcsolati pontjain tettünk számszerű utalást. Számításainkban a bevételek célhoz kötését nem feltételeztük; bár kiindulópontunk az volt, hogy az autópálya-hálózat beruházásaihoz keresünk finanszírozási forrásokat.

— Az egyéni úthasználó döntéseit a mikroökonomiai rendszeren keresztül vezettük vissza gazda-

sági hatásokra. Így elkerültük a minőségi tényezők szubjektív forintosítását.

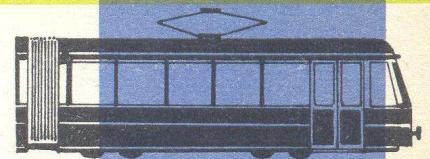
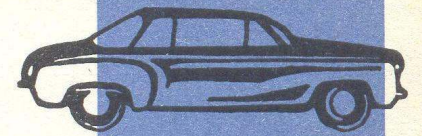
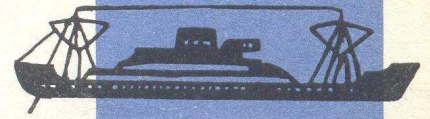
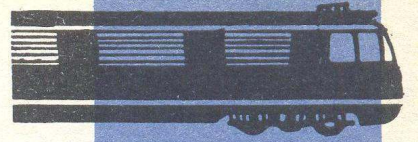
— Általánosítottuk a költségeknek az időben való átértékelését; így lehetővé tettük *tetszőleges alakú költségfüggvény* diszkontálását *tetszőleges időpontra*, illetve a költségek *tetszőleges határok közötti* összegezését.

A vizsgálat egésze alapján javaslatot teszünk a korábban [4] függelékben ismertetett adópótlékolással történő autópályafinanszírozás bevezetésének gazdaságpolitikai mérlegelésére.

IRODALOM

- [1] Berg A.—Mészáros—Komáromi L.: Hatékonysági vizsgálatok a közúti közlekedésben. 23. sz. UKI kiadvány. Bp., 1962.
- [2] Berg A.: Közúti gazdasági vizsgálatok. UKI 45. sz. kiadvány. Bp., 1966.
- [3] Fleischer T.: A korszerű közúti hálózat társadalmi-gazdasági jelentősége és hatékonysági megítélése. Közlekedéstudományi Szemle, 1979. évi 5. sz.
- [4] Fleischer T.: Az autópályák tervezésének és üzemeltetésének s finanszírozással kapcsolatos sajátos műszaki-gazdasági kérdései. Közlekedéstudományi Szemle, 1979. évi 11. sz.
- [5] Fleischer T.: Autópálya díjbeszedő rendszerek, Közlekedéstudományi Szemle, 1974. évi 9. sz.
- [6] Fleischer T.: Autópályák műszaki tervezési és üzemeltetési kérdései, különös tekintettel a beruházások finanszírozási rendszerére. Gazdasági Mérnöki Diplomatervezés, 1977.
- [7] Fleischer T.: Közúti hatékonysági számítás Önálló kezdeményezésű KÖTUKI jelentés, 1975.
- [8] Kaján B.—Márfai T.—Soltész R.—Timár A.: Néhány állam autópálya-hálózata. (Az autópályák tervezése és építése.) Autópálya szakkönyvtár I. KÖZDOK, Bp., 1976.
- [9] Kádas K. (irányításával): A közúti tervszerű fejlesztés népgazdasági fejlesztéssel arányban álló nagyságrendjének egységes tervezése érdekében a hatékonysági vizsgálatok módszerének részletes szabályozása (kézirat). BME Építőipari és Közlekedésgazdasági tanszék, Bp., 1971.
- [10] Kádas K. (irányításával): A magyarországi autópályákon úthasználati díj bevezetése társadalmi és gazdasági hatásainak módszeres elemzése (Kézirat). BME Építőipari és Közlekedésgazdasági tanszék, Bp., 1971.

V
K
K

KÖZLEKEDÉS TUDOMÁNYI SZEMLE

4

SZÁM

XXX. ÉVFOLYAM

1980.

ÁPRILIS